

АНКЕТА

Хуманитарната периодика

По случай 50 години сп. „Литературна мисъл“

През 2007 г. „Литературна мисъл“ навършва 50 години. Редакционната колегия на списанието използва този повод, за да се върне към своето минало, а и да се опита да организира един задочен разговор, свързан със състоянието и проблемите пред литературната периодика днес. В последните години аудиторията, функциите, авторитетът на хуманитарните научни списания видимо се променят. Променят се очакванията от академичните издания, а и текстовете, които те публикуват. Предприемат се и първите опити за осмисляне на ставащото.

Редколегията на „Литературна мисъл“ се обърна към няколко уважавани свои сътрудници с десет въпроса, свързани с този, несъмнено важен за хуманитаристиката, възел от проблеми.

1. Как се променят във времето хуманитарните списания? Каква е ситуацията днес, как я оценявате?
2. Къде публикува литературоведът своите изследвания днес?
3. Четат ли се литературоведските (хуманитарните) списания? Има ли полза от тях и каква?
4. Кой чете академичните хуманитарни издания днес? Достигат ли те до потенциалната си публика? Коя е тя?
5. Какво мислите за обмена на идеи, осъществяван чрез хуманитарната периодика (българска и чужда)?
6. Кой публикува в хуманитарните издания? Какви са мотивите му? (Прекалено) лесно ли се публикува литературоведска статия днес?

Милена Кирова

1. Едва ли е необходимо да казвам отново най-очевидното: през последните десетина години хуманитарната периодика у нас критично се е минимализирала поради липсата на централизирана държавна помощ.

Любопитно е да направим сравнение с първата половина на 90-те години, когато случването на дългожадуваната демокрация доведе до взрив на желанието за „периодично“ общуване. Разкрепостяваха се множество стари списания, появяваха се хибридни периодични жанрове, в които академичната традиция съжителстваше с авангардната провокация... Когато взривът на първоначалната радост отшумя, остана реалността на финансовия недостиг. Именно това е състоянието на академичната периодика днес. Изглежда песимистично, но все пак цялата истина не изглежда точно така. Оказва се, че постепенно са се развили някакви компенсативни (и вероятно можем да кажем алтернативни) стратегии на хуманитарно сговоряне и на колективна публичност.

Първата стратегия се изразява в устремно разрасналото се публикуване на юбилейни сборници. За това сякаш помогна и самата действителност. Между 1995 и 2005 цяла вълна от утвърдени литератори навършиха по някаква значима годишнина. Сборниците, посветени на тези годишнини, сговориха няколко поколения учени по доста модернистичен (иначе казано еkleктичен) начин. Втората (и сякаш много по-трайна) стратегия, това са интернет периодичните издания (много от тях изграждат смесено пространство на художественото и хуманитарно слово). Към тях се добавят различни дискуссионни клубове и всякакви други форми на електронния форум. Всяка от двете споменати стратегии доразвива по някакъв важен аспект на традиционната хуманитарна периодика. В първия случай това е трайността на книжното тяло, неговата „твърда“ внушителност. Във втория случай акцентът пада по недостижим иначе начин върху адаптивността на комуникативната ситуация.

2. Навлизането на интернет алтернативните варианти доведе до нов тип проява на поколенчески граници в начините на публикуване. Това особено силно важи за хуманитарните дискуссионни клубове, които изискват и нов тип разпределение на личното време, т.е. този тип комуникация е свързана и с промени на поведенческите нагласи. Фактите показват, че в електронните списания у нас публикуват преди всичко онези изследователи, които 1990 завари някъде около границата на тяхната трийсетгодишнина. Поради все още разколебания статус на този вид публикация един и същи текст често се появява успоредно и в двата варианта на възможното съществуване (електронен и книжен). Подобен подход се оказва донякъде оправдан, тъй като четящата публика в двата случая е доста различна. Все повече съм склонна да мисля, че електронният тип публикуване проявява тенденция да нараства устремно, много често за сметка на „книжната“ публика. Тази тенденция е особено ясно различима в работата със студенти, в техните курсови и дипломни работи. Младите хора, които ще получат хуманитарно образование, нерядко се оказват изгубили (или никога неформирали у себе си) нагласата да четат книги. Има и още нещо. Интерактивността на електронната комуникация дава възможности за обратна връзка, каквито традиционният тип публикация не може да създаде. Пишещият човек по

принцип е жаден да чуе мнение за своите текстове, а в пространството на битовата действителност това все по-малко се случва, дори между академични колеги.

3–4. Тези два въпроса ми се струват доста свързани помежду си, затова ще им отговоря заедно. Книжните хуманитарни периодични издания започват да губят състезанието с новите електронни форми поради две важни причини. Едната идва от трудностите на разпространението, от доста хаотичния книжен пазар. Ясно е, че почти всички разпространители отказват да се занимават с периодични издания в малък тираж и с ограничена по брой публика. Дори в големи градове като Пловдив и Варна е трудно да се намерят не само академичните издания, но и разпространен седмичник, какъвто е вестник „Култура“. При това положение „Култура“ например пое пътя на една стратегия, която може да изглежда самоубийствена във финансово отношение, но затова пък е твърде печеливша в плана на авторитета и широката публика. Имам предвид съчетанието на книжен с електронен вариант. Наистина, това е вестник, но затова пък върху него се работи всяка седмица. Струва ми се, че хуманитарните списания у нас са твърде привързани към традициите на „книжната“ политика. Те не опитват вариантите на електронната публикация. И тъй като така или иначе не плащат хонорари на своите автори, биха могли да зложат повече на количеството публика, като поне за известно време излизат безплатно.

Така стигаме и до другата причина за тяхното изоставане (след пазарните неуспехи). Младите хора масово използват Интернет, не на последно място, защото той е безплатен. След като веднъж са свикнали на подобен достъп (има достатъчно сайтове, които го осигуряват), много трудно ще ги накараме да дават пари за „твърда“ литература. Вярно е, че „на Запад“ най-престижните научни списания продължават да излизат на хартия и се продават на висока цена, но там има твърде много пътища за финансова помощ на всички, които работят към някаква институция, особено към някой университет. Да не говорим за разликата в заплатите.

5. Именно непостижимата цена в най-голяма степен затруднява разпространението на чужда академична периодика у нас. Откровено казано, не познавам човек, който си плаща, за да получава системно такова списание (включително и цената на електронен абонамент). При това положение не виждам за какво общуване все още може да става дума. „Обменът на идеи“ продължава да има частичен и частен характер, т.е. да бъде възможен в резултат на единични лични усилия и амбиции.

6. Електронните публикации рязко демократизираха възможността за хуманитарна изява. Само си спомнете онези времена, когато всяко академично списание имаше внушителна, та чак заплашителна, редколегия и младите кандидат-учени опитваха всякакви методи, за да спечелят публикация и внимание. За да бъде в тон с доминиращото мнение, се изкушавам да кажа, че все повече намалява броят на желаещите

да се занимават с литературознание, но това няма да бъде истина. Преди няколко седмици четох много сериозната дисертация на Пламен Дойнов върху поезията на 90-те години на XX век. Там само списъкът на избрани критически отзиви и по-големи статии върху тази поезия наброяваше стотици заглавия. Излиза, че дори оперативната критика, за която най-често се казва, че линеен чувствително, не отговаря на очакванията, разпространявани от някои апокалиптично настроени пророчи на негативните настроения. И ако у нас има толкова много хора, които продължават да пишат художествена литература (особено поезия, там фактите са потресаващо изразителни), защо тогава да няма и други (особено млади) хора, които да пишат литературознание върху тази (и друга) литература? Искам да кажа, че няма нищо страшно в лесното публикуване, защото българската култура притежава достатъчно отработени механизми за селекция на влиянието и авторитета в публичното (особено в научно-публичното) пространство.

Клео Протохристова

1. Ако въпросът се отнася до българските реалности, както го разбирам (иначе не бих се наела да отговарям), склонна съм да мисля, че в последните години има значително по-голямо разнообразие от издания, отколкото през предходните десетилетия. Въпросът за това как се променят във времето не е докрай коректен, защото предполага различни интерпретации. Ако се има предвид характерът на съдържанието им, вероятно трябва да се отчете съвременната им, значително по-експедитивна от по-рано, настройка към водещите методологически модели и особено към актуалния професионален жаргон. По отношение на „импакт фактора“ обаче трудно може да се отчете съществена промяна. С изключение на единични издания, които се реферират или следят от съответните специалисти, българските хуманитарни списания съществуват за вътрешна употреба.

2. За момента изглежда като че ли функциите на хуманитарните списания се изземат от друг тип издания – или от вестници от типа на *Литературен вестник* или *Култура*, които публикуват обемни текстове с формата на студии, или от множеството научни сборници, които представляват основният обем специализирани издания.

3. В сравнителен план се четат по-малко, отколкото по-рано. Причината може да се търси в по-големия им брой, но също и в несигурността на непрестанно сменящите се – новопоявяващи се и изчезващи – заглавия. Решаваща е и ролята на Интернет. Все повече са тези, които набавят необходимата им научна информация предимно от мрежата. Колкото до ползата, тя е несъмнена, за съжаление, обаче най-често остава само като потенциална, но неосъществена възможност.

4. Читателската публика на тези издания изглежда доста малобройна. За ред списания е очевидно, че се четат от съвършено тесен кръг. Специално за *Литературна мисъл*, бих споделила, не без огорчение, че това е списанието, което промяната в нагласите засегна по особено неблагоприятен начин. За моето поколение да се следи това списание беше и си остава *conditio sine qua non* на професията. Говоря дори за студентските години. Впечатлението ми е, че в момента го четат основно докторанти и само ограничен брой студенти и млади научни работници. До голяма степен това е резултат от намалената периодичност на списанието, както и на недоброто разпространение.

5. Доколкото може да се проследи осъществяването на подобен обмен, склонна съм да мисля, че възможен го правят по-скоро специализираните вестници. Допускам, че е въпрос и на личен пропуск, но не съм забелязала през последните години диалогизиращи помежду си журнални публикации.

6. Мотивите за публикуване в тези издания са тясно професионални и обслужват най-вече изискванията за професионално израстване. Има, естествено, опити чрез публикация в списание да се направи опит за заявка на научна позиция, но те са много редки и обичайно в такива случаи бива предпочетена ефикасността на вестникарската публикация.

По отношение на втория въпрос – да, наистина мисля, че днес е прекалено лесно да се публикуват литературоведски статии и това неизбежно води до сериозно влошаване на качеството.

Благовест Златанов

1. Тъй като предполагам, че става дума за хуманитарните списания в България, ще си позволя да повтора теза, която съм изричал вече веднъж. През последните 15-тина години тези издания постепенно и във все по-голяма степен изгубиха две базови за съществуването им характеристики – периодичността си и принадлежността и свързаността си в едно общо поле. Абсурдно е да се очаква, че едно списание може да има значимост за дадена научна хуманитарна област, ако се появява само тогава, когато редакторите му къде с непомерни усилия, къде случайно са намерили някакво финансиране. Абсурдно е също така да се очаква, че едно хуманитарно списание може да оцелее само, без минимална свързаност в макар и рехавата мрежа с други предпоставки за съществуването на науката. Иде реч не за някаква институционално-корпоративна мрежа. Не, необходимо е, от моя гледна точка, наличието на едно общо поле, в което отделните учени да могат да влязат и към което да могат да допринасят и едва в което те могат въобще да съществуват като изследователи и преподаватели. Например, необходима част за структурирането на подобно поле са библиотеките, необходима част за това поле са научните проекти, форумите за обмен на идеи – конференции, семинари и т.н., задължителна предпоставка за

съществуването на това поле са условията и възможностите за изследователско развитие – специализации, участие в международни форуми и т.н. Е, една от задължителните предпоставки за съществуването на научното поле са публикациите, в това число и периодичните издания. Аз твърдя, че в България в момента няма литературоведско поле и един от очевиден симптом на това отсъствие е позорното състояние на литературоведските списания. Към това се добавя и фактът, че поради отсъствието и на останалите, споменати по-горе от мен, предпоставки списанията въобще губят всякаква надежда за принадлежност към едно общо научно поле. Някой може да възрази, че библиотеки има, че проекти има, че форуми има. Да, но това твърдение е валидно само отчасти и само за сферата на българската литература и българското литературознание. Само че аз дълбоко се съмнявам, че към днешна дата може да съществува литературоведско поле, капсулирано върху една национална литература и свързаните единствено с нея литературоведски изследвания.

След като списанията нямат елементарна периодичност и след като не съществува поле, в което отделните му съставки взаимно да се овъзможняват и към което списанията да принадлежат, развитието на хуманитарната периодика от последните години бих описал чрез фигурата на типичния български литературовед. Съществува си той сам за себе си като птичка божия, научният му делник е хаотичен, ако се срещне с друг литературовед в никакъв случай не си говорят за литературознание, научната си дейност е принуден да отчита посредством някакви безумни отчети, в които все пак може да вложи познанията си върху фикцията, като ги изпълни самите тях с фикции. Единственото оживление настъпва, когато МОН в пореден пристъп на безхаберие на своите чиновници току изсипе някакви големи пари за написване на нови образователни концепции, нови учебни програми, нови критерии за грамотност, нови учебници и подобни. Та и списанията са такива птички божии, делник хаотичен, като ги няма, не могат и да се срещнат и да развият „полемика“ помежду си, въобще самите те се водят само в някакви отчети като съществуващи, иначе дори фикция не са, а са измислица. Е, ако някое министерство в пристъп на безхаберие реши да обяви някакво финансиране, нещата временно се оживяват. И идилично е, и ведро е, като ведър български литературовед, надмогнал всякаква екзистенциална нужда.

2. Моят кратък, но отвъд всякакво съмнение достоверен отговор на този въпрос е изпълнен с наслада от съществуването: Българският литературовед публикува своите изследвания, където свари!!?

3. Признавам, че от този въпрос насетне съм в пълна безпомощност да давам смислени отговори. Но ще дам най-доброто от себе си. Когато случайно нов брой се появи, когато случайно научат за появата му, случайни български литературоведи (да кажем, Благовест Златанов) по волята на случая и чистата декоративност на своето присъствие сред българското население, неслучайно и с мистична жар се вчитат в този брой и

то не за друго, а защото той може би вече е реликва на случайността на българското литературознание, която след години можеш да продадеш изгодно на нечий черен пазар на подобни ценности. Това е и понастоящем ползата от случайните броеве на българските литературоведски списания – те са амулет на случайността на българското литературознание, който можеш да увесиш на врата си, но не бива да го носиш в чужбина, защото там само поради незнание на езика ще помислят, че в него е описан не екстазът на българската литературоведска мисъл, а някаква непомерна тъга и зов за помощ. Знаете ги тези хора, дето ходят по улиците с едни картони с един непомерно нелитературоведски правопис...

4. Чете ги литературоведът-амулетист от предишния отговор. Понякога към него се присъединяват три типа единични студенти със следните характеристики (не претендирам за изчерпателност): тип 1: студент I или максимум II курс (горе-долу тогава разбира безсмислеността на усилията си, защото преподавателите излъчват систематична досада и незаинтересованост) с ясно изразен профил на натегач и зубрач; тип 2: студент чувствителен и раним като личност, който търси спасение в литературата, обхванат от лекотата, която е почувствал в досега си с нея в детството си или от впечатлението, което е оставил/а в него учителят/учителката му по литература и т.н; тип 3: студент смислен и с качества за литературоведски размисъл, но дълбоко в себе си неосъзнат мазохист, който е тотално неспособен да разчете в лицето на преподавателите, които цени и заради които чете литературоведски списания, синилата от бича и следи от теглото. Това е реалната публика, в българското литературознание потенциалности няма, тесничко е.

5. Тук вече успешно и безвъзвратно се приземяваме в нищото. Обменът, за да го има, предполага неслучайна среща във времето и пространството. В българската литературоведска периодика към днешна дата идеите излитат и хвърчат без помисъл, без надежда дори, за среща и обмен. Що се отнася за чуждата литературоведска периодика, как българският литературовед би могъл да се произнася за нея, след като нейният книжен носител изобщо не присъства по земите български. В НБКМ идват, от дъжд на вятър, някакви списания и то по линия на международен полударителски обмен.

6. Очевидно някой, който все пак е хуманитарист. Но иначе, за да не опропастя съвсем анкетата, ще опиша пак типаж. Характеристика 1 – „Кой?\": литературовед, който не се отличава с обилна „научна продукция“; Характеристика 2 – „Мотив?\": трябва му публикации за отчет или придобиване на звание или степен; Характеристика 3 – „Лесно ли успява да публикува?\": да, той е успешен по правило, защото излизането на съответния брой на литературоведското списание толкова се е забавило, че всички други потенциални кандидати за броя са публикували някъде другаде и е останало достатъчно пространство за такива като него.